

УДК 811.134.2'373.612.2'373.46:61

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/30.212338>**Володимир ЛИСЮК,**

orcid.org/0000-0002-9213-8802

аспірант кафедри французької філології
факультету іноземних мовЛьвівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) volodymyr.lysiuk@lnu.edu.ua**МЕТАФОРИЗАЦІЯ ЯК ПРОДУКТИВНИЙ СПОСІБ УТВОРЕННЯ
ІСПАНСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ**

Медична термінологія як відкрита та динамічна система, яка перебуває у стані постійного руху та вдосконалення, щораз поповнюється термінами, які позначають сучасні реалії медичного світу. Нині ця терміносистема являє собою широкий пласт лексики, значну частину якого утворено саме шляхом переосмислення наявних у мові номінативних одиниць. Не останню роль у цьому процесі відіграє метафора.

Вивчення метафоричних термінів у системі медицини іспанської мови дає змогу говорити про значну роль метафори як способу утворення термінів, як ідеального механізму концептуалізації та номінації. Вони являють собою цілу систему, в якій шляхом метафоричного перенесення вербалізовано найрізноманітніші поняття медичної галузі знання.

Ця стаття присвячена одному з найбільш продуктивних засобів семантичної деривації – метафоризації. У ній зосереджено увагу на сучасному розумінні метафори та її ролі в номінації медичних реалій. Продемонстровано основні процеси метафоризації як чинника творення іспанських медичних термінів, здійснено типологічну класифікацію медичних термінів із метафоричним компонентом. Виділено основні метафоричні моделі та визначено семантико-когнітивні форманти, що лягли в основу метафоричної проекції з вихідної денотативно-поняттєвої сфери в нову – медичну, як-то функційна та візуальна (форма, хроматичність, вигляд) подібності, а також вияви об'єктів природи. Пропоноване дослідження продемонструвало, що метафорична транспозиція є доволі продуктивним способом утворення медичних термінів, а різноманітні об'єкти живої та неживої природи, а також різні надприродні сутності експлікувалися в термінах на позначення певних патологічних процесів, медичних препаратів, складових частин тіла людини, патогенних мікроорганізмів.

Дослідження проводилося на матеріалі іспаномовних фахових медичних журналів «Revista Médica de Chile», «Revista Médica MD», а також газет «ABC» та «El país» (рубрики про здоров'я). У цій розвідці використано методику семантико-когнітивного моделювання метафоризації, що розроблена Ю. В. Кравцовою.

Ключові слова: *номен, метафоризація, термін, метафора, семантико-когнітивний формант.*

Volodymyr LYSIUK,

orcid.org/0000-0002-9213-8802

Postgraduate Student at the Department of French Philology
of the Faculty of Foreign Languages
Ivan Franko National University of Lviv
(Lviv, Ukraine) volodymyr.lysiuk@lnu.edu.ua**METAPHORIZATION AS A PRODUCTIVE WAY
OF FORMING SPANISH MEDICAL TERMINOLOGY**

Medical terminology as an open and dynamic system, which is in a state of constant movement and improvement, is constantly supplemented with terms that denote the modern realities of the medical world. Today, this terminology is a broad layer of vocabulary, much of which is formed by rethinking the already existing nominative units in the language. Metaphor plays not the least role in this process.

The study of metaphorical terms in the system of Spanish medicine allows us to talk about the significant role of metaphor as a way of forming terms, as an ideal mechanism for conceptualization and nomination. They represent a whole system in which a variety of concepts of the medical field of knowledge are verbalized through metaphorical transfer.

This article is devoted to one of the most productive means of semantic derivation – metaphORIZATION. It focuses on the modern understanding of metaphor and its role in the nomination of medical realities. The main processes of metaphORIZATION as a factor in the creation of Spanish medical terms are demonstrated, the typological classification of medical terms with a metaphorical component is realized. The main metaphorical models are identified and the semantic-cognitive formants that formed the basis of metaphorical projection from the original denotative-conceptual sphere into a new – medical, such as functional and visual (shape, chromaticity, appearance) similarity, as well as manifestations

of natural objects are identified. The proposed study shows that metaphorical transposition is a very productive way of forming medical terms, and various objects of animate and inanimate nature, as well as various supernatural entities are revealed in terms of certain pathological processes, medical preparations, human body components, pathogenic microorganisms.

The study was conducted on the basis of the Spanish-language professional medical journals "Revista Médica de Chile", "Revista Médica MD", as well as the newspapers "ABC" and "El país" (health sections). This research uses the method of semantic-cognitive modeling of metaphorization, developed by Yu. V. Kravtsova.

Key words: nomen, metaphorization, term, metaphor, semantic-cognitive formant.

Постановка проблеми. Як система, що перебуває у стані вічної реконцептуалізації, іманентної для еволюції усякого наукового знання, медична терміносистема не захищена від впливів різноманітних лінгвістичних феноменів. На кожному етапі свого розвитку медицина, як і будь-яка інша наука, стикалася з проблемою пошуку та творення нових термінів для позначення тих реалій, що поставали перед нею. Не останню роль у депроблематизації цього процесу відіграла метафора, що перетворилася на практично ідеальний механізм аргументації, концептуалізації та номінації.

Традиційно вона трактувалася як стилістичний засіб, притаманний більшою мірою літературі, аніж науці. Її роль у науковому пізнанні часто применшувалась. Передусім її розглядали як головну перепону для вираження та передачі думки. Зокрема, Дж. Локк закидав метафорі неістинні ідеї, вважав, що вона збуджує пристрасті та вводить в оману розум (Локк, 1985: 567).

Навіть у сучасній термінології нерідко зустрічається теза, що термін має характеризуватися стилістичною нейтральністю, відсутністю експресивності, холодністю. Отже, метафора як носій усіх цих рис уже не зовсім відповідає строгій концептуальності наукового терміна, порушує його однозначність.

У цій роботі ми схилиємося до думки А. Д'якова, що термін таки «може мати інтенсивність деяких семантичних складників» (Д'яков, Кияк, Куделько, 2000: 13). Цілком зрозуміло, що метафоризація зумовлює семантичну експресивність, проте, вбудовуючись до нової фахової сфери, ця експресія згасає і надає лексемі прозорості декодування (Селіванова, 2011: 287). З плином часу в таких термінах їх метафоричне походження губиться.

Нині метафора розглядається як потужний засіб номінації, вербалізований спосіб мислення і відображення мовної картини світу (Арутюнова, 1990: 186). Вона не лише дає змогу виявити подібність між різними реаліями, але створює змогу застосовувати знання та досвід, отримані в одній сфері, задля досягнення мети в іншій (Кравцова, 2011: 47).

Аналіз досліджень. Як один із продуктивних засобів семантичної деривації, метафорична транспозиція була об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Однак проблема метафоризації, зокрема походження метафоричного значення, не втрачає своєї актуальності.

В українській лінгвістиці відсутнє спеціальне комплексне дослідження метафоричних процесів в іспанській медичній термінології. Більшість закордонних робіт загалом лише констатує факт існування метафор в іспанській медичній терміносистемі. Так, Р. Моралес Харлей у розвідці "Metáforas motivadas por la similitud formal en la terminología médica" здійснює етимологічний аналіз 51 метафори, поділивши їх на три категорії: «природна сфера», «культурна сфера», «з композитивним елементом» (Harley, 2014: 113–125); М. Баран у статті "Transposiciones metafóricas en la terminología médica española" представляє класифікацію термінів-метафор за приналежністю до семантичних класів (Баран, 2019: 141–152). У цій розвідці ми пропонуємо дослідження медичних термінів-метафор із позиції семантико-когнітивного моделювання.

Мета статті – здійснити комплексний семантико-когнітивний аналіз термінів-метафор, визначити основні метафоричні моделі.

Об'єкт дослідження – метафоризація іспанської медичної термінології, **предмет** – медичні термини-метафори.

Виклад основного матеріалу. Задля дослідження медичних термінів-метафор ми використали методіку семантико-когнітивного моделювання метафоризації, розроблену Ю. В. Кравцовою. В її основі лежить розуміння метафори як ментально-вербального конструкта, що призначений для опису характеристик або номінації певного об'єкта і створений на основі його аналогії або асоціативної подібності з іншим об'єктом, що вже має найменування, у процесі пізнавальної діяльності людини (Кравцова, 2011: 47).

Згідно з дослідженням вищезгаданого автора, метафорична модель розглядається як наявна у свідомості носіїв мови схема вербалізації

корелятивних в асоціативному плані понять. Вона являє собою трикомпонентну структуру, що включає вихідну та нову денотативно-понятійну сфери та семантико-когнітивний формант, що розуміється як ментально-змістовий елемент, що інтегрує різні сутності, подібні в будь-якому відношенні, і слугує мотивувальною ознакою метафоричної проекції з вихідної поняттєвої сфери в нову (Кравцова, 2011: 47).

Метафорична модель реалізується в субмоделі – різновиді та засобі її конкретизації, що характеризується варіативністю вихідної і/чи понятійних сфер і/чи семантико-когнітивного форманта в межах певного інваріанту (моделі) (Кравцова, 2014: 187).

У процесі нашого дослідження ми встановили, що вихідною поняттєвою сферою більшості медичних термінів є об'єкти живої і неживої природи, а також надприродні сутності.

Серед термінів, утворених шляхом метафоризації об'єктів неживої природи, можемо виділити **терміни з ландшафтним метафоричним компонентом** (*meseta tibial*, укр. великогомілкове плато; *fosa nasal*, укр. ніздря), **терміни з артефактним метафоричним компонентом** (*saco lagrimal*, укр. слізний мішок; *pared celular*, укр. клітинна стінка), **терміни з колоративним метафоричним компонентом** (*rubéola*, укр. краснуха; *ictericia*, укр. жовтуха).

Жива природа представлена в **термінах із фітоморфним метафоричним компонентом** (*amigdala*, укр. мигдалина; *rama del nervio* укр. гілка нерва), **термінах із зооморфним метафоричним компонентом** (*vientre de rana*, укр. жаб'ячий живіт; *ala nasal*, укр. крило носа), **термінах із соматичним метафоричним компонентом** (*ventrículo*, укр. шлуночок; *aurícula*, укр. передсердя).

Надприродне лягло в основу **термінів із міфотеонімічним метафоричним компонентом** (*morfina*, укр. морфін).

Аналіз вихідних денотативно-понятійних сфер дав нам змогу виокремити моделі метафоризації.

Метафорична модель «НЕЖИВА ПРИРОДА – ТІЛО ЛЮДИНИ», що реалізується в субмоделях:

1) «елемент ландшафту – анатомічне утворення/орган»: *meseta tibial* (укр. великогомілкове плато); *fosa nasal* (укр. ніздря); *surco interhemisférico* (укр. міжпівкульна борозна);

2) «артефакт – анатомічне утворення/орган»: *saco lagrimal* (укр. слізний мішок); *válvula* (укр. клапан); *columna vertebral* (укр. хребет); *pared celular* (укр. клітинна стінка); *vaso sanguineo*

(укр. кровоносна судина); *silla turca* (укр. турецьке сидло); *tibia* (укр. великогомілкова кістка);

3) «артефакт – протез»: *funda dental* (укр. зубна коронка);

4) «небесне тіло – анатомічне утворення»: *menisco* (укр. меніск).

У цій метафоричній моделі семантико-когнітивним формантом виступатимуть:

форма: наприклад, в основу терміна *menisco* покладена асоціація з формою молодого місяця;

функційна подібність: наприклад, у терміні *válvula* – це змога закриватися та розкриватися.

Метафорична модель «НЕЖИВА ПРИРОДА – ПАТОЛОГІЧНИЙ ПРОЦЕС», яка представлена такими різновидами:

1) «артефакт – захворювання»: *catarata* (укр. катаракта);

2) «характеристика об'єкта – захворювання»: *rubéola* (укр. краснуха); *ictericia* (укр. жовтуха); *cianosis* (укр. ціаноз); *cloroma* (укр. саркома); *cirrosis* (укр. цироз); *glaucoma* (укр. глаукома).

Інтегруючими ментально-змістовими елементами тут виступають:

– **вияви об'єктів**: *catarata* (укр. віконниця) первинно існувало на позначення елемента будинку, що служив для затемнення світла у приміщенні. Лише згодом його властивість «затемнювати світло» інтегрувалася в медичний термін *catarata*;

– **хроматичність**: різноманітні кольори покладені в основу чималої кількості термінів на позначення захворювань. Наприклад, синій відтінок, якого набувають шкіра та слизові оболонки людини внаслідок недостатньої насиченості киснем крові, ліг в основу терміна *cianosis*.

Метафорична модель «ЖИВА ПРИРОДА – МЕДИЧНИЙ ПРЕПАРАТ» виражена в субмоделі «рослина – речовина»: *codeína* (укр. кодеїн); *paraverina* (укр. папаверин)

В основі метафоричної транспозиції тут лежить **властивість** об'єкта живої природи спричиняти певні ефекти: зменшення відчуття болю, сон тощо.

Метафорична модель «ЖИВА ПРИРОДА – ТІЛО ЛЮДИНИ» знаходить реалізацію в таких різновидах:

1) «рослина – анатомічне утворення»: *orzuelo* (укр. ячмінь), *amigdala* (укр. мигдалина), *bulbo* (укр. цибулина), *dendrita* (укр. дендрит), *iris* (укр. райдужка);

2) «частина рослини – анатомічне утворення»: *raíz aórtica* (укр. корінь аорти), *rama del nervio* (укр. гілка нерва), *corteza del cristalino* (укр. кора кришталика);

3) «частина тіла тварини – анатомічне утворення»: *ala nasal* (укр. крило носа);

4) «внутрішній орган – частина внутрішнього органу»: *ventrículo* (укр. шлуночок);

5) «частина тулуба – внутрішній орган»: *aurícula* (укр. передсердя).

Семантико-когнітивним формантом для цієї моделі виступають *форма і функційна подібність*: термін *ventrículo* в медичній сфері слугує для позначення «порожнини серця, яка отримує кров від передсердя та регулює її рух по кровоносній системі», утворений шляхом демінутивізації лат. *venter* (*шлунок*).

Метафорична модель «ЖИВА ПРИРОДА – ПАТОЛОГІЧНИЙ ПРОЦЕС» представлена в субмоделі «тварина – хвороба/симптоми»: *elephantiasis* (укр. слонова хвороба); *ventre de rana* (укр. жаб'ячий живіт).

Метафорична модель «ЖИВА ПРИРОДА – ПАТОГЕННИЙ МІКРООРГАНІЗМ» конкретизована в різновиді «атмосферне явище – вірус»: *coronavirus* (укр. коронавірус).

Для моделей «ЖИВА ПРИРОДА – ПАТОЛОГІЧНИЙ ПРОЦЕС» та «ЖИВА ПРИРОДА – ПАТОГЕННИЙ МІКРООРГАНІЗМ» семантико-когнітивним формантом виступає *зовнішній вигляд*. Так, термін *elephantiasis* виник у зв'язку з тим, що шкіра осіб, які страждають на це захворювання, набуває такого ж вигляду, як зовнішній покрив тіла слона.

Метафорична модель «НАДПРИРОДА – ПАТОЛОГІЧНИЙ ПРОЦЕС» реалізується в суб-моделях:

1) «міфічне божество – шлях передачі захворювання»: *venéreo* (укр. венеричний);

2) «міфічна істота – симптом»: *cabeza de medusa* (укр. голова медузи).

Метафорична модель «НАДПРИРОДА – МЕДИЧНИЙ ПРЕПАРАТ» конкретизована в різ-

новиді «міфічне божество – речовина»: *morfina* (укр. морфін); *afrodisíaco* (укр. афродизіак).

Метафорична модель «НАДПРИРОДА – ТІЛО ЛЮДИНИ» втілена в субмоделі «міфологічна істота – анатомічний орган»: *hipocampo* (укр. гіпокамп).

Проаналізувавши метафоричні моделі, вихідною сферою яких є «НАДПРИРОДА», ми встановили, що їхніми семантико-когнітивними формантами можуть виступати:

– *форма*. Наприклад, у терміні *hipocampo* основою асоціації стала візуальна схожість між анатомічним органом та морським монстром із кінським тілом та довгим та закрученим хвостом, як у риби, на якому їздили Тритон та nereїди;

– *схожість функцій*. Асоціацію між *afrodisíaco* та богинею Афродітою зумовлено тим, що як саме божество, так і речовина викликають нестримне бажання любові.

Висновки. Метафорична транспозиція є одним із доволі продуктивних способів утворення медичних термінів. Дослідження продемонструвало, що різноманітні об'єкти живої та неживої природи, а також надприродні сутності послужили вихідною денотативно-понятійною основою для термінів на позначення патологічних процесів, медичних препаратів, складових частин тіла людини. Інтегруючими ментально-змістовими елементами, що послужили для інтеграції різних сутностей об'єктів метафоричної транспозиції, передусім стали функційна та візуальна (форма, хроматичність, вигляд) подібності, а також вияви об'єктів природи.

Практичне значення роботи визначено змогою використати зібрані матеріали в лексикографічній практиці. Проваджуване дослідження може стати підґрунтям для подальшого дослідження медичної метафори з перспективи когнітивізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс. *Теория метафоры*. Москва : Прогресс. 1990. С. 5–33.
2. Д'яков А. С., Кияк А. С., Куделько З. Б. Основи термінотворення : Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : KM Academia, 2000. 218 с.
3. Кравцова Ю. В. Семантико-когнітивне моделювання метафоризації. *Мовознавство*. 2011. № 1. С. 43–54.
4. Кравцова Ю. В. Моделирование в современной лингвистике. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. Вип. 5. С. 181–189.
5. Локк Дж. Сочинения в 3-х т.: Т. I. / пер. с англ. А. Н. Савина. Москва : Мысль, 1985. 621 с.
6. Селіванова О. О. Когнітивне підґрунтя метафоризації російської лінгвістичної термінології. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 2011. Том 26 (65), № 1. С. 286–292.
7. Harley M. R. Metáforas motivadas por la similitud formal en la terminología médica. *Káñina, Rev. Artes y Letras, Univ. Costa Rica XXXVIII (Especial)*. 2014. Vol. 38. P. 113–125.
8. Baran M. Transposiciones metafóricas en la terminología médica española. *Voces dialogantes. Estudios en homenaje al profesor Waczesław Nowikow*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. 2019. P. 141–152.

REFERENCES

1. Arutyunova N. D. Metafora i diskurs. Teoriya metafory [Metaphor and discourse. The theory of metaphor]. M. : Progress. 1990. P. 5–33 [in Russian].
2. D'yakov A. S., Ky'yak A. S., Kudel'ko Z. B. Osnovy terminotvorenniya : Semantichni ta sociolingvistychni aspekty [Fundamentals of term formation: semantic and sociolinguistic aspects]. K.: KM Academia, 2000. 218 p. [in Ukrainian].
3. Kravczova Yu. V. Semantyko-kognityvne modelyuvannya metaforyzatsiyi [Semantic-cognitive modeling of metaphorization]. Movoznavstvo. 2011. № 1. P. 43–54 [in Ukrainian].
4. Kravczova Yu. V. Modelirovanie v sovremennoj lingvistike [Modeling in modern linguistic]. Visnyk Zhytomyrskogo derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. 2014. Vyp. 5. P. 181–189 [in Russian].
5. Lокк Dzh. Sochineniya v 3-kh t.: T. I. [The works in 3 volumes: Vol. I] / transl. from Engl. A. N. Savina. M. : My'sl', 1985. 621 p. [in Russian].
6. Selivanova O. O. Kognityvne pidgruntya metaforyzatsiyi rosijskoyi lingvistichnoyi terminologiyi [Cognitive basis of metaphorization of Russian linguistic terminology]. Uchenye zapiski Tavricheskogo naczional'nogo universiteta im. V.I. Vernadskogo. Seriya "Filologiya. Soczial'ny'e kommunikaczii". 2011. Tom 26 (65), № 1. P. 286–292 [in Ukrainian].
7. Harley M. R. Metáforas motivadas por la similitud formal en la terminología médica [Metaphors motivated by the formal similarity in medical terminology]. Káñina, Rev. Artes y Letras, Univ. Costa Rica XXXVIII (Especial). 2014. Vol. 38. P. 113–125 [in Spanish].
8. Baran M. Transposiciones metafóricas en la terminología médica española [Metaphorical transpositions in Spanish medical terminology]. Voces dialogantes. Estudios en homenaje al professor Wiaczesław Nowikow. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. 2019. P. 141–152 [in Spanish].